DOI: 10.33270/0525693.7
УДК 341.645.5

ШТЕФАН Анна
доктор юридичних наук, старший дослідник, завідувач відділу авторського права і суміжних прав Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності Національної академії правових наук України
м. Київ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-2382-4849

ПРЕЦЕДЕНТНЕ ПРАВО СУДУ ЄС: ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ СИЛИ

Анотація. *У статті порушено питання детермінації рішень Суду Справедливості Європейського Союзу (Суду Європейського Союзу), які мають прецедентне значення та є обов'язковими для застосування національними судами держав-членів. Складність реалізації цього завдання зумовлена тим, що в законодавстві ЄС не визначено умови набуття рішенням Суду Європейського Союзу властивостей прецеденту, види проваджень, у яких можуть формуватися прецеденти, і юридичну силу рішень Суду Європейського Союзу. Для висвітлення цієї проблематики було схарактеризовано сутність прецеденту і встановлено, що рішення Суду Європейського Союзу, які вважають загальнообов'язковими, не відповідають тлумаченню прецеденту в країнах загального права та країнах континентального права. Суд Європейського Союзу самостійно надає прецедентне значення своїм рішенням шляхом їхнього цитування та може посилатися на рішення, яке лише повторює висновок, сформульований раніше в іншому рішенні, тобто прецедентний характер визнається не лише за рішенням, яке уперше впровадило певне правило або тлумачення. На основі аналізу висновків Суду Європейського Союзу в преюдиційних (попередніх) рішеннях щодо тлумачення права Європейського Союзу та рішеннях у справах про порушення державою-членом законодавства Європейського Союзу було продемонстровано відсутність чіткості у визначенні Судом Європейського Союзу, які з його рішень можна розглядати як прецеденти. На відміну від поширеної в доктрині позиції про загальну обов'язковість рішень Суду Європейського Союзу, сформульовано висновок, що прецедентне значення можуть мати лише правові висновки в преюдиційних (попередніх) рішеннях, однак деякі з цих рішень можуть стосуватися лише національного суду, який звернувся із запитом про тлумачення норм права Європейського Союзу. З огляду на певну вибірковість у цитуванні власних рішень Судом Європейського Союзу, численні випадки посилання на той самий правовий висновок, викладений у різних рішеннях, і практику припинення цитування певних рішень без скасування викладеної в них правової позиції зауважено про складність визначення юридичної сили рішень Суду Європейського Союзу не лише для національних судів держав-членів, а й для Суду Європейського Союзу.*

Ключові слова: *прецедент; Суд Справедливості ЄС; юридична сила рішень Суду ЄС; преюдиційне рішення; право ЄС.*

Рекомендоване посилання:
Штефан А. Прецедентне право Суду ЄС: проблема визначення юридичної сили. *Наука і правоохорона.* 2025. Вип. 3 (69). С. 66–73. DOI: 10.33270/0525693.7

Вступ

Європейська комісія відносить прецедентне право Суду Справедливості ЄС (Суд ЄС) до *acquis*[1] – надбання Спільноти, яке можна схарактеризувати як наднаціональну систему правових засобів, що визначає спільні права й обов'язки держав-членів і формує єдиний внутрішній правопорядок Європейського Союзу (Shtefan, 2025, p. 317).

Acquis є обов'язковим для всіх держав-членів і має примат над їхніми національними законодавствами. У Декларації 17 до Лісабонського договору 2007 року[2] закріплено, що

[1] European Commission. Glossary. Acquis. Retrieved from https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/glossary_en#acquis.

[2] Declarations annexed to the Final Act of the Intergovernmental Conference which adopted the Treaty of Lisbon, signed on 13 December 2007. A. Declarations concerning provisions of the Treaties 17. Declaration

© Штефан А., 2025

Договори[1] та законодавство, прийняте Спільнотою на основі Договорів, мають пріоритет над правом держав-членів. Пріоритет законодавчих *acquis* неодноразово утверджували в рішеннях Суду ЄС, який зауважив, що принцип верховенства права ЄС зумовлює переважання права ЄС над правом держав-членів і вимагає від усіх органів держав-членів повного застосування різних положень права ЄС, а право держав-членів не може підривати дію, надану різним положенням на території цих держав (Thelen Technopark Berlin GmbH v MN., п. 25[2]). Навіть у сферах, у яких Союз не має виключної компетенції, держави-члени повинні дотримуватися *acquis*: згідно з позицією Суду ЄС, хоча в таких сферах держави-члени можуть вільно встановлювати умови для існування та здійснення відповідних прав, вони повинні здійснювати цю компетенцію відповідно до законодавства Співтовариства (Laval un Partneri Ltd v Svenska Byggnadsarbetareförbundet, Svenska Byggnadsarbetareförbundets avdelning 1, Byggettan and Svenska Elektrikerförbundet, п. 87[3]).

Рішення Суду ЄС не є законодавчими актами, однак певним його рішенням надають прецедентне значення, унаслідок чого вони набувають властивостей правової норми й стають обов'язковими для національних судів держав-членів. Тому визначення, які саме рішення Суду ЄС належать до *acquis*, має важливе практичне значення, що в перспективі успішного завершення євроінтеграційних процесів стане актуальним і для нашої держави. Реалізація цього завдання ускладнена тим, що ні Договори, ні Статут Суду ЄС[4] не містять жодних критеріїв, на підставі яких можна було б встановити, чи певне конкретне рішення Суду ЄС є прецедентом. Унаслідок цього виникає ризик, що національні суди можуть ураховувати практику Суду ЄС, яка не є обов'язковою, і натомість не взяти до уваги прецедентне рішення. Зазначену проблему неможливо розв'язати на доктринальному рівні, тому в цій статті й не здійснено таких спроб. Однак запропоновано погляд на специфіку юридичної сили рішень Суду ЄС, що сприятиме поглибленню розуміння особливостей концепції прецедентного права Суду ЄС.

concerning primacy. Document 12008E/AFI/DCL/17. *OJ C* 115, 9.5.2008, p. 344–344.

[1] Під Договорами маються на увазі основоположні акти, які становлять основу правової системи ЄС: Договір про Європейський Союз (Consolidated version of the Treaty on European Union. *OJ C* 326, 26.10.2012, p. 13–390) та Договір про функціонування Європейського Союзу (Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. *OJ C* 326, 26.10.2012, p. 47–390).

[2] Judgment of the Court of 18 January 2022 in case C-261/20, *Thelen Technopark Berlin GmbH v MN.,* ECLI:EU:C:2022:33.

[3] Judgment of the Court of 18 December 2007 in case C-341/05, *Laval un Partneri Ltd v Svenska Byggnadsarbetareförbundet, Svenska Byggnadsarbetareförbundets avdelning 1, Byggettan and Svenska Elektrikerförbundet,* ECLI:EU:C:2007:809.

[4] Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. Protocol No 3 on the Statute of the Court of Justice of the European Union. *OJ C* 326, 26.10.2012, p. 47–390.

Огляд літератури

Дослідження діяльності Суду ЄС та правової природи ухвалених ним рішень набули значного розвитку наприкінці 90-х років минулого століття, ця проблематика досі залишається в центрі уваги фахівців з різних країн. Наявні теоретичні розробки висвітлюють численні аспекти практики Суду ЄС, проте різняться у висновках щодо юридичної сили його рішень. Поряд з твердженням про загальнообов'язковість рішень Суду ЄС (Boghirnea, & Valcu, 2009, p. 254) та сформоване прецедентне право на рівні діяльності Суду ЄС (Fastovets, 2015, p. 198) висловлено й переконання про відсутність прецедентної системи в практиці Суду ЄС (Szabados, 2015, p. 145) і можливість поширення законної сили його рішення лише на національний суд, який звернувся з запитом про тлумачення норм права ЄС (Gaetano, 2022, p. 395). Тобто, попри тривалу історію досліджень цієї спрямованості, питання прецедентного права Суду ЄС залишаються дискусійними, що актуалізує подальші наукові пошуки в цьому напрямі.

Матеріали та методи

Дослідження, результати якого подано в цій статті, здійснено на основі критичного осмислення доктринальних тлумачень юридичної сили рішень Суду ЄС, правових позицій Суду, а також позицій генеральних адвокатів.

Методологічну основу дослідження становлять методи аналізу й синтезу, які застосовано для виявлення особливостей судових прецедентів загалом, встановлення можливості набуття прецедентного значення рішеннями Суду ЄС і формулювання висновків щодо цього. Використання порівняльно-правового методу надало можливість окреслити особливості сутності прецедентів у країнах загального й континентального права та відмінності між ними, а також специфіки прецедентних рішень Суду ЄС. Системний метод сприяв побудові комплексного підходу до розгляду всіх аспектів теми статті.

Результати й обговорення

Згідно з ч. 1 ст. 19 Договору про ЄС, Суд ЄС охоплює Суд Справедливості, Загальний Суд і спеціалізовані суди. Суд Справедливості й Загальний Суд функціонують постійно, натомість спеціалізовані суди можуть створювати при Загальному Суді Європейський парламент і Рада для розгляду й вирішення в першій інстанції певних категорій справ (ч. 1 ст. 257 Договору про функціонування ЄС). Тобто поняття «Суд ЄС» позначає систему судових органів Співтовариства.

Повноваження Суду ЄС загалом визначено в ч. 3 ст. 19 Договору про ЄС у вигляді такого переліку:

– ухвалення рішень за позовами, поданими державою-членом, установою або фізичною чи юридичною особою;

– ухвалення преюдиційних (попередніх) рішень на запит судів або трибуналів держав-членів щодо тлумачення права Союзу або дійсності актів, прийнятих інституціями;

– ухвалення рішень в інших випадках, передбачених Договорами.

Питання діяльності Суду ЄС є цікавим з теоретичної і практичної позицій, оскільки його компетенція поєднує різноманітні функції. У межах цього дослідження інтерес становить формування Судом ЄС правових висновків, які набувають прецедентного значення і належать до *acquis*.

Судовий прецедент є особливим джерелом права, яке, зазначає С. І. Запара, «формується не парламентом, а судом, хоча він і не наділений спеціальними правотворчими повноваженнями» (Zapara, 2021, p. 9). Функцією суду є не розроблення нових правових норм, а здійснення правосуддя у справі. Суд не прагне замінити собою законодавчий орган, однак у певних випадках наявні правові норми не регулюють спірні правовідносини настільки, наскільки це необхідно для справедливого вирішення справи, або взагалі не регулюють їх. Суд формує нове правило поведінки, яке стає орієнтиром в аналогічних правовідносинах і підлягає застосуванню в інших схожих випадках. Прецедентне значення судового рішення характеризується як «модель розв'язання певної проблеми, яка повторюватиметься в майбутньому» (Sehnálek, 2020, p. 131).

У країнах загального права прецедентом може стати правовий висновок будь-якого суду. Суд може відступити від наявної правової норми або прецеденту, якщо вважає, що посилання на них не дасть змогу ефективно захистити права чи інтереси в конкретній справі. У США 1953 року Апеляційний суд другого округу уперше визнав за знаменитостями право на публічність як право на рекламну цінність їхніх фотографій, тобто виключне право надавати дозвіл на комерційну публікацію своїх фотографій[1]. У той час доцільність охорони економічної цінності знаменитостей ще не було достатньо обґрунтовано. Висновок суду про наявність у знаменитостей права контролювати комерційне використання їхніх зображень не підкріплений посиланням на жодне доктринальне твердження чи будь-яку судову практику, тобто суд виявив повну свободу розсуду. В американських наукових колах поширеною є думка, що цю справу могло бути вирішено інакше, не через уведення нового права, а через розширення федерального законодавства про недобросовісну конкуренцію (Leaffer, 2007, p. 1360), що обмежило б можливість використання зображень знаменитостей з комерційною метою. Однак інші суди підтримали позицію про необхідність гарантування відомим діячам права на публічність, яке швидко набуло розвитку в судовій практиці й нині охороняється у більшості штатів як самостійна категорія. Відмінності в обсязі охорони стосуються елементів ідентичності особи, які охоплені правом на публічність (ім'я, псевдонім, прізвисько, зображення, голос, підпис, візуальна схожість, предмети, які безпосередньо асоціюються зі знаменитістю), і строку чинності цього права (Shtefan, 2024), проте його існування не піддається сумніву. Тобто право, засноване на прецеденті, який ґрунтується виключно на думці суду, набуло всезагального значення в США.

Наявність прецеденту і його послідовне застосування формують законні очікування та передбачуваність судового розгляду справи, обмежуючи можливості судової дискреції. Водночас на практиці, коли цього потребує новий контекст, суд може відступити від прецеденту й навіть скасувати його (Barzun, 2013, p. 1661-1663). Хоча загальний принцип прецедентного права виявляється в тому, щоб «дотримуватися прийнятих рішень і не порушувати спокій» (Anghel, 2017, p. 68), судді не зобов'язані неодмінно покладатися на прецедент: «судова практика, безумовно, є важливим джерелом права, яке судді можуть використовувати під час вирішення справ, проте завжди є можливість полемізувати та вирішити справу інакше» (Ng, 2024, p. 32). Однак відмова суду країни загального права від покладання на прецедент повинна бути обґрунтованою.

У країнах континентального права, які становлять абсолютну більшість держав-членів ЄС, висновки, викладені в судових рішеннях національних судів, не мають властивостей джерела права. Судова практика є вторинною щодо законодавства, що вважається утвердженням верховенства законодавчої влади над судовою (Fon, & Parisi, 2006, p. 522). Суд не може вирішити справу, посилаючись виключно на рішення іншого суду, і тому загалом не допускається ухвалення так званих рішень-вказівок – рішень, за якими «суддя формулює обов'язкове загальне правило для судів» (Anghel, 2017, p. 69). На відміну від країн загального права, у яких суд може створити нове правило поведінки, у країнах континентального права суд повинен керуватися законом. У цьому контексті суддя «спрямовує свою енергію на творче тлумачення правила, яке вже є, і тому не формує або не повинен формувати жодну власну політику, а зобов'язаний дотримуватися політики, вираженої в правилі, яке він має тлумачити»

[1] Haelan Labs., Inc. v. Topps Chewing Gum, Inc., 202 F.2d 866, 868 (2d Cir. 1953).

(Sehnálek, 2020, p. 133). Судове рішення може набути значення, що подібне до прецедентного, у виключних випадках. В академічних колах прийнято вважати, що «судове рішення стане достатньо важливим для того, щоб його брали до уваги як джерело права, лише тоді, коли конкретна справа стане основою для формування єдиної системи права з певного питання» (Ng, 2024, p. 33).

Водночас у країнах континентального права прецеденти не мають обов'язкової юридичної сили. Вони, згідно з визначенням Г. Бека, «містять інтерпретаційні презумпції, тобто авторитетні, але спростовні аргументи на користь певного тлумачення» (Beck, 2012, p. 106). Хоча національний суд може посилатися на рішення, ухвалене іншим національним судом в аналогічній справі, це здійснюється з метою підкріплення власної аргументації, а не через обов'язковість урахування раніше сформульованого висновку. За словами Генерального адвоката В. Трстеняк, «хоча в інтересах правової визначеності та однакового тлумачення права Співтовариства суди Співтовариства в принципі прагнуть давати узгоджене тлумачення права, однак загальна структура як правового порядку Співтовариства, так і судової системи означає, що суди Співтовариства не зв'язані своїми попередніми рішеннями» (Internationaler Hilfsfonds eV v Commission of the European Communities, п. 85[1]).

Попри це, в ЄС визнано доктрину прецедентного права Суду ЄС, хоча правові підстави для формування Судом ЄС правових норм та умови, за яких рішення Суду ЄС набуває обов'язкового характеру, чітко не визначені, і загалом витоки цього права неясні.

Договори й Статут Суду ЄС не передбачають повноважень Суду ЄС створювати правові норми. На таку можливість вказує ч. 1 ст. 19 Договору про ЄС, згідно з якою Суд ЄС забезпечує дотримання права під час тлумачення та застосування договорів. На практиці це не означає необхідність дотримуватися формулювань, що використані в договорах: за поясненням королівського адвоката П. Лейсока (2024), який має 40-річний досвід ведення судових спорів і роботи з прецедентами в межах права ЄС, право в цьому випадку тлумачать як «посилання на ідеальне поняття права або на невизначену концептуальну групу правових цінностей, іноді виражену в такій самій неконкретній фразі "верховенства права"... ч. 1 ст. 19 [Договору про ЄС] не є самодостатньою, а скеровує Суд до переосмислення теми, що міститься в законодавчому або конституційному тексті» (Lasok, 2024, p. 12). У зв'язку з цим Суд ЄС може виходити за межі буквального змісту норм законодавства ЄС, тлумачити те, що він сам називає "духом Договору" (Parti écologiste "Les Verts" v European Parliament, п. 25[2]), і, як зазначив П. Лейсок (2024), «розробити (неписані) загальні принципи права, які можуть мати перевагу над чіткими й недвозначними положеннями законодавства ЄС» (Lasok, 2024, p. 12). Тобто Суд ЄС фактично приймає на себе повноваження зі створення нових правил, хоча на законодавчому рівні такі повноваження безпосередньо не закріплено.

Види проваджень чи категорії справ, у яких можуть ухвалюватися прецеденти, у законодавстві ЄС також не визначено. Аналіз практики Суду ЄС засвідчує, що Суд посилається на свої преюдиційні (попередні) рішення, а також рішення у справах про порушення державою-членом законодавства ЄС. Водночас у договорах і Статуті Суду ЄС відсутні положення щодо юридичної сили рішень Суду ЄС і здатності набуття ними властивостей джерела права.

Ведучи мову про преюдиційні (попередні) рішення, Суд ЄС пов'язує свої повноваження щодо тлумачення права ЄС з необхідністю забезпечення належного застосування та однакового тлумачення права Співтовариства і запобігання виникненню розбіжностей у судових рішеннях з питань права Співтовариства (Srl CILFIT and Lanificio di Gavardo SpA v Ministry of Health, п. 7[3]). Це дає підстави припускати, що преюдиційні (попередні) рішення повинні бути загальнообов'язковими для національних судів усіх держав-членів, завдяки чому можна забезпечити однакове сприйняття ними змісту норм права ЄС. Проте в практиці Суду ЄС трапляються формулювання, у яких преюдиційні (попередні) рішення відмежовуються від прецедентів. Зокрема, в об'єднаній справі Brasserie du Pêcheur SA v Bundesrepublik Deutschland та The Queen v Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd and others Суд ЄС зазначив, що у справах про порушення права Спільноти слід ураховувати рішення, що встановлює факт відповідного порушення, або попереднє (преюдиційне) рішення, або прецедентне право Суду ЄС у цій сфері, з яких зрозуміло, що поведінка, про яку йдеться, становила порушення (п. 57[4]). Використання сполучника «або» сприймається як те, що преюдиційні (попередні) рішення не обов'язково належать до категорії прецедентного права,

[1] Opinion of Advocate General Trstenjak of 28 March 2007 in case C-331/05 P. *Internationaler Hilfsfonds eV v Commission of the European Communities*. ECLI:EU:C:2007:191.

[2] Judgment of the Court of 23 April 1986 in case 294/83, *Parti écologiste "Les Verts" v European Parliament,* ECLI:EU:C:1986:166.

[3] Judgment of the Court of 6 October 1982 in case 283/81, *Srl CILFIT and Lanificio di Gavardo SpA v Ministry of Health,* ECLI:EU:C:1982:335.

[4] Judgment of the Court of 5 March 1996 in joined cases C-46/93 and C-48/93, *Brasserie du Pêcheur SA v Bundesrepublik Deutschland and The Queen v Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd and Others,* ECLI:EU:C:1996:79.

принаймні у справах про порушення державою-членом законодавства ЄС.

Погляди європейських фахівців на юридичну силу преюдиційних (попередніх) рішень не збігаються. Доволі часто трапляється теза, що ці рішення загалом мають обов'язковий характер (Boghirnea, & Valcu, 2009, p. 254), оскільки національні суди не можуть тлумачити певну норму права ЄС інакше, ніж її розтлумачив Суд ЄС (Sehnálek, 2020, p. 149). Проте згідно з іншою позицією, прецедентного значення набувають лише окремі преюдиційні (попередні) рішення. Генеральний адвокат П. Мадуро зауважив, що Суд ЄС «завжди виявляв обережність щодо скасування тлумачення права, наданого в попередніх рішеннях. Не визначаючи, чи ці рішення є правовими прецедентами, Суд завжди виявляв повагу до лінії усталеної судової практики» (Federico Cipolla v Rosaria Fazari, née Portolese and Stefano Macrino and Claudia Capoparte v Roberto Meloni, п. 28[1]). За спостереженнями М. Гаетано (2022), преюдиційне (попереднє) рішення в певних випадках може стосуватися лише національного суду, який звернувся із запитом про тлумачення норм права ЄС, що підпадає «під звичайний обов'язковий характер судового прецеденту в контексті діалектичних відносин між судами вищої та нижчої інстанцій» (Gaetano, 2022, p. 395). Отже, можна констатувати наявність взаємовиключних підходів до розуміння юридичної сили преюдиційних (попередніх) рішень. З одного боку, національні суди держав-членів зобов'язані дотримуватися *acquis,* і це має охоплювати застосування права ЄС відповідно до того, як його тлумачить Суд ЄС. З іншого боку, у рішеннях не зазначено, на кого поширюється їхня дія, тому на практиці може бути складно встановити, чи є певне конкретне преюдиційне (попереднє) рішення прецедентом.

Специфіка рішень Суду ЄС у справах про порушення державою-членом законодавства ЄС полягає в тому, що такі рішення завжди мають індивідуальний характер, оскільки стосуються конкретних фактів й обставин, які навряд чи повторяться у випадку з іншою державою-членом. Порушення може полягати, зокрема, у неправильній транспозиції директиви, унаслідок чого певна держава не забезпечила механізм охорони чи реалізації передбаченого директивою права; у невиконанні державою-членом обов'язку, що був покладений на неї рішенням Європейської комісії; у впровадженні національних правових засобів, які безпідставно обмежують застосування регламенту або вимагають від суб'єктів відповідних правовідносин учинення додаткових дій, не передбачених регламентом. Рішення Суду ЄС у такій справі є обов'язковим для національних судів держави-члена, якої воно стосується. Однак необхідність його врахування судами інших держав-членів видається сумнівною, оскільки йдеться про національне законодавство або діяльність конкретної держави-члена і про конкретний факт порушення нею законодавства ЄС.

У практиці Суду ЄС у цьому контексті часто використовуються доволі абстрактні формулювання, які не додають ясності в проблему визначення юридичної сили таких рішень: розглядаючи питання про відповідальність держави за шкоду, заподіяну рішенням національного суду останньої інстанції, яке порушує норму права Співтовариства, Суд ЄС зауважив, що таке порушення буде достатньо серйозним, якщо відповідне рішення було прийнято з явним порушенням прецедентної практики Суду ЄС у цій сфері (Gerhard Köbler v Republik Österreich, п. 56[2]). Які судові акти маються на увазі під поняттям прецедентної практики, залишається неясним. У доктрині не запропоновано чітких аргументів щодо визнання або невизнання прецедентної сили за рішеннями Суду ЄС у цій категорії справ, що ускладнює розуміння, чи є такі рішення джерелами права.

Слід зауважити, що жодне положення європейського законодавства не зобов'язує Суд ЄС ураховувати власні правові висновки під час розгляду аналогічних питань в інших справах. З огляду на особливе місце, яке Суд ЄС посідає в судовій системі Союзу, його правотлумачна практика має бути послідовною, оскільки зачіпає не лише інституції Союзу. Європейські науковці стверджують: «щоб дати єдине тлумачення права Співтовариства, корисне для майже 500 мільйонів громадян, які бажають скористатися своїми свободами, наданими договорами, а в разі спору звертаються до національних судів, необхідна певна узгодженість у практиці Суду» (Boghirnea, & Valcu, 2009, p. 254). Тому сформульований у доктрині висновок про обов'язковість преюдиційних (попередніх) рішень для Суду ЄС (Calzolaio, 2009, p. 50) є логічним, проте цю обов'язковість не засвідчують ні договори, ні Статут Суду ЄС.

Аналіз практики Суду ЄС дає підстави стверджувати про вибірковість посилань ним на свої раніше ухвалені преюдиційні (попередні) рішення. Дослідники звернули увагу на те, що «у сфері, де є чимала кількість рішень, Суд посилається здебільшого лише на деякі зі своїх рішень, а в інших випадках трапляється, що Суд посилається на ті справи, які підтверджують його висновок, оминаючи протилежні рішення»

[1] Opinion of Advocate General Poiares Marudo of 1 February 2006 in joined cases C-94/04 and C-202/04, *Federico Cipolla v Rosaria Fazari, née Portolese and Stefano Macrino and Claudia Capoparte v Roberto Meloni*. Retrieved from https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?docid=84092&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=212953.

[2] Judgment of the Court of 30 September 2003 in case C-224/01, *Gerhard Köbler v Republik Österreich,* ECLI:EU:C:2003:513.

(Szabados, 2015, p. 129). Також було виявлено тенденцію використання Судом ЄС його нещодавніх рішень у справах найближчого майбутнього, однак згодом Суд може продовжувати цитувати лише окремі рішення та не посилатися на інші (Ng, 2024, p. 35). Було виявлено й випадки, коли Суд ЄС не посилався на раніше ухвалене рішення, у якому розтлумачено ті самі норми права (Lasok, 2024, p. 15), натомість в інших справах Суд цитував рішення, не пов'язані з предметом розгляду у справі (Jacob, 2014, p. 49-50), тобто рішення, які взагалі не мали були цитованими. Отже, практика використання власних рішень Судом ЄС не вирізняється достатньою послідовністю та системністю, що сприяли б розумінню, які його рішення є обов'язковими для національних судів держав-членів і Суду ЄС. Це порушує питання, чи втрачає рішення Суду ЄС прецедентну силу, якщо Суд перестає цитувати це рішення, не змінюючи зміст викладеного в ньому правового висновку. Виникають сумніви й стосовно того, чи залишаються рішення Суду ЄС, на які він більше не посилається у своїй практиці, обов'язковими для національних судів держав-членів (якщо вони взагалі були обов'язковими). Ні на законодавчому рівні, ні в практиці Суду ЄС чітких відповідей на ці питання немає.

Загалом рішення Суду ЄС не відповідають концепції класичного прецеденту з двох основних причин.

По-перше, у країнах загального права прецедент утворюється тоді, коли судове рішення починають використовувати інші суди як модель вирішення справи. Тобто рішення набуває прецедентної сили внаслідок визнання іншим судом, що викладена в цьому рішенні правова позиція є оптимальним і доцільним правилом, яке слід застосувати в певних спірних правовідносинах. На відміну від цього, рішення Суду ЄС не потребують підтримки зі сторони національних судів чи іншого схвалення професійною спільнотою. Суд ЄС починає цитувати своє рішення і в такий спосіб надає йому прецедентне значення.

По-друге, у країнах загального права прецедентом є рішення, яке вперше встановлює певне правило поведінки. Подальші рішення в аналогічних справах, які не змінюють і не уточнюють це правило, не розглядають як прецеденти. Натомість у практиці Суду ЄС спостерігається цитування у справі різних рішень, які містять той самий правовий висновок. Наприклад, у згадуваній вище справі Gerhard Köbler v Republik Österreich Суд ЄС у п. 46 зазначив, що, згідно з усталеною судовою практикою, за відсутності законодавства Співтовариства саме внутрішній правопорядок кожної держави-члена повинен визначати компетентні суди та встановлювати детальні процесуальні правила судового розгляду, спрямовані на повний захист прав, які особи отримують від права Співтовариства. Після цієї тези розміщено посилання на п'ять рішень Суду ЄС в інших справах. Фактично це може свідчити, що Суд ЄС розглядає всю сукупність рішень, у яких повторюється той самий висновок, як систему прецедентів щодо певного питання. Це загострює проблему використання рішень Суду ЄС національними судами, оскільки не зрозуміло, на які саме рішення з цієї сукупності повинні покладатися національні суди. Оскільки в низці рішень Суду ЄС немає детального аналізу відповідної норми права, замість здійснення якого Суд ЄС посилається на власні попередні загальні висновки, це призводить до того, що можна назвати «створенням враження закону – прецеденту» (Sehnálek, 2020, p. 148), проте не обов'язково формує прецедент.

Здійснений у цій статті аналіз демонструє глибину проблеми встановлення юридичної сили рішень Суду ЄС та умов, за яких його рішення стають джерелами права і для національних судів держав-членів, і для Суду ЄС. З огляду на відсутність будь-яких критеріїв, на практиці може бути складно розрізнити прецеденти і «звичайні» рішення Суду ЄС, тому з-поміж інших елементів *acquis* категорія прецедентного права Суду ЄС є найменш визначеною.

Висновки

Сутність прецедентних рішень Суду ЄС не збігається з поняттям прецеденту в країнах загального права і виходить за межі розуміння прецеденту в країнах континентального права. Фактично Суд ЄС самостійно обирає, які з його рішень мають прецедентне значення, шляхом їх цитування у своїй практиці, і часом це рішення, яке повторює раніше сформульований правовий висновок Суду, не встановлюючи нового правила поведінки. Законодавство ЄС не конкретизує умови, за яких рішення Суду ЄС набуває властивостей норми права, види проваджень, у яких можуть формуватися прецеденти, і юридичну силу рішень Суду ЄС. Унаслідок цього є проблема детермінації того, які рішення Суду ЄС є обов'язковими для національних судів держав-членів. Посилання Судом ЄС на певні власні рішення не є достатньо переконливим показником у цьому контексті через вибірковість у цитуванні, яку допускає Суд ЄС, посилання на той самий правовий висновок, викладений у різних рішеннях, і припинення цитування певних рішень, коли викладена в них правова позиція залишається незмінною.

Видається слушною думка, що практика Суду ЄС формально не становить прецедентну систему (Szabados, 2015, p. 145), оскільки загальнообов'язковий характер може бути властивий лише його правовим висновкам у преюдиційних (попередніх) рішеннях, у яких тлумачиться право ЄС, однак не кожне таке рішення стає прецедентом. Концепція прецедентного права Суду ЄС існує в умовах значної правової невизначеності, що ускладнює розуміння юридичної сили його рішень. Тому подальше опрацювання цієї тематики не втратить наукової цінності та практичного значення.

References

[1] Anghel, E. (2017). Judicial Precedent, a Law Source. *Lex ET Scientia International Journal*, XXIV(2), 68-76.
[2] Barzun, Ch. (2013). Impeaching Precedent. *University of Chicago Law Review*, 80(4), 1625-1681.
[3] Beck, G. (2012). *The Legal Reasoning of the Court of Justice of the EU.* Oxford: Hart Publishing, 486 p.
[4] Boghirnea, I., & Valcu, E. (2009). Jurisprudence and Judicial Precedent of the European Court of Law as Sources of Law. *LESIJ,* 16(2), 253-264.
[5] Calzolaio, E. (2009). Il valore di precedente delle sentenze della Corte di giustizia. *Rivista Critica del Diritto Privato*, 1, 41-72.
[6] Fastovets, A.S. (2015). Prejudice: genesis and modern place in the practice of the Court of Justice of the European Union. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Legal Sciences,* 3(3), 195-199.
[7] Fon, V., & Parisi, F. (2006). Judicial Precedents in Civil Law Systems: A Dynamic Analysis. *International Review of Law and Economics*, 26(4), 519-535.
[8] Gaetano, M. (2022). The Use of Judicial Precedent as a Form of Activism by the Court of Justice: Strengthening the Union's Powers to Protect the Rule of Law. *The Italian Review of International and Comparative Law*, 2, 390-414. DOI: 10.1163/27725650-02020009
[9] Jacob, M. (2014). *Precedents and Case-based Reasoning in the European Court of Justice: Unfinished Business.* Cambridge: University Press. DOI: 10.1017/CBO9781107053762
[10] Lasok, P. (2024). Precedent in EU Law - A Practitioner's View. *International Journal of Language and Law*, 8, 8-27. DOI: 10.14762/jll.2024.008
[11] Leaffer, M. (2007). The Right of Publicity: a Comparative Perspective. *Albany Law Review*, 70, 1357-1374.
[12] Ng, G.Y. (2024). De Facto Precedent at the Court of Justice of the European Union. *International Journal of Language & Law*, 13, 28-49. DOI: 10.14762/jll.2024.028
[13] Sehnálek, D. (2020). The European Perspective on the Notion of Precedent - are EU and Czech Court Decisions Source of Law? *European Studies*, 7(1), 125-153. DOI: 10.2478/eustu-2022-0050
[14] Shtefan, A. (2025). The concept of the acquis of the European Union. *Bulletin of Lviv Polytechnic National University. Series "Legal Sciences"*, 12, 1(45), 314-329. DOI: 10.23939/law2025.45.314
[15] Shtefan, A. (2024). The Digital Replication Right as the Element of the Right of Publicity in the AI Age. *SSRN Electronic Journal*. DOI: 10.2139/ssrn.4788701
[16] Szabados, T. (2015). Precedents in EU Law - the Problem of Overruling. *ELTE Law Journal*, 1, 25-146.
[17] Zapara, S. I. (2021). The influence of judicial law-making on the formation of the procedural and legal model of case law in Ukraine. *Private and public law*, 2, 8-13. DOI: 10.32845/2663-5666.2021.2.2

Список використаних джерел

[1] Anghel E. Judicial Precedent, a Law Source. *Lex ET Scientia International Journal*. 2017. No. XXIV. Vol. 2. P. 68–76.
[2] Barzun Ch. Impeaching Precedent. *University of Chicago Law Review*. 2013. Vol. 80. Issue 4. P. 1625–1681.
[3] Beck G. The Legal Reasoning of the Court of Justice of the EU. Oxford : Hart Publishing, 2012. 486 p.
[4] Boghirnea I., Valcu E. Jurisprudence and Judicial Precedent of the European Court of Law as Sources of Law. *LESIJ*. 2009. Vol. 16 (2). P. 253–264.
[5] Calzolaio E. Il valore di precedente delle sentenze della Corte di giustizia. *Rivista Critica del Diritto Privato*. 2009. Vol. 1. P. 41–72.
[6] Фастовець А. С. «Преюдиція»: генезис і сучасне місце в практиці Суду справедливості Європейського Союзу. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки».* 2015. Вип. 3 (3). С. 195–199.
[7] Fon V., Parisi F. Judicial Precedents in Civil Law Systems: A Dynamic Analysis. *International Review of Law and Economics*. 2006. Vol. 26. Issue 4. P. 519–535.
[8] Gaetano M. The Use of Judicial Precedent as a Form of Activism by the Court of Justice: Strengthening the Union's Powers to Protect the Rule of Law. *The Italian Review of International and Comparative Law*. 2022. Vol. 2. P. 390–414. DOI: 10.1163/27725650-02020009
[9] Jacob M. Precedents and Case-based Reasoning in the European Court of Justice: Unfinished Business. Cambridge : University Press, 2014. 351 p. DOI: 10.1017/CBO9781107053762
[10] Lasok P. Precedent in EU Law – A Practitioner's View. *International Journal of Language and Law*. 2024. Vol. 8. P. 8–27. DOI: 10.14762/jll.2024.008
[11] Leaffer M. The Right of Publicity: a Comparative Perspective. *Albany Law Review*. 2007. Vol. 70. P. 1357–1374.

[12] Ng G. Y. De Facto Precedent at the Court of Justice of the European Union. *International Journal of Language & Law*. 2024. Vol. 13. P. 28–49. DOI: 10.14762/jll.2024.028
[13] Sehnálek D. The European Perspective on the Notion of Precedent – are EU and Czech Court Decisions Source of Law? *European Studies*. 2020. Vol. 7 (1). P. 125–53. DOI: 10.2478/eustu-2022-0050
[14] Штефан А. Концепція acquis Європейського Союзу. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки»*. 2025. Т. 12. № 1 (45). С. 314–320. DOI: 10.23939/law2025.45.314
[15] Shtefan A. The Digital Replication Right as the Element of the Right of Publicity in the AI Age. *SSRN Electronic Journal*. 2024. DOI: 10.2139/ssrn.4788701
[16] Szabados T. Precedents in EU Law – the Problem of Overruling. *ELTE Law Journal*. 2015. Vol. 1. P. 125–146.
[17] Запара С. І. Вплив судової правотворчості на становлення процесуально-правової моделі прецедентного права в Україні. *Приватне та публічне право*. 2021. № 2. С. 8–13. DOI: 10.32845/2663-5666.2021.2.2

SHTEFAN Anna
Doctor of Law, Senior Researcher, Head of the Copyright and Related Rights Department of the Intellectual Property Scientific Research Institute of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-2382-4849

CASE LAW OF THE COURT OF JUSTICE OF THE EUROPEAN UNION: THE ISSUE OF LEGAL FORCE DETERMINATION

Abstract. *The article addresses the issue of determining judgments of the Court of Justice of the European Union (CJEU) that have precedential value and are binding for national courts of the Member States. The difficulty in solving this issue stems from the fact that EU law does not define the conditions under which the CJEU's judgment can acquire the features of a precedent, the types of proceedings in which precedents may be established, or the legal force of the CJEU's judgments. To highlight this issue, the author characterises the substantive nature of precedent and finds that the CJEU's judgments, which are considered to be generally binding, do not correspond to the interpretation of precedent in common law and continental law countries. The CJEU independently gives precedential value to its judgments by citing them, and a judgment that merely repeats a conclusion made earlier in another judgment may be cited, i.e., precedential value is recognised not only for the judgment that first introduced a certain rule or interpretation. Based on the analysis of the CJEU's opinions in its preliminary judgments on the interpretation of EU law and judgments in cases of violation of EU law by a Member State, the author demonstrates the lack of clarity in determining which of its judgments can be considered as precedents. Despite the widespread doctrinal view of the general binding nature of the CJEU's judgments, the author concluded that only legal opinions in preliminary judgments may have precedential value, however, some of these judgments may apply only to the national court that requested the interpretation of EU law. Given a certain selectivity in the citation of its own judgments by the CJEU, numerous cases of reference to the same legal conclusion set out in different judgments, and the practice of discontinuing the citation of certain judgments without reversing the legal position set out in them, it was noted that it is difficult to determine the legal force of the CJEU's judgments not only for the national courts of the Member States, but also for the CJEU itself.*

Keywords: *precedent; Court of Justice of the European Union; legal force of the CJEU's judgments; preliminary ruling; EU law.*